

TERESA · SAGRERA ·

EL COR DEL BALNEARI

PREMI NÈSTOR LUJÁN DE NOVEL·LA HISTÒRICA

labutxaca

Teresa Sagrera

El cor del balneari

Premi Nèstor Luján de Novel·la Històrica 2024

Columna
Barcelona

El jurat del Premi Nèstor Luján de Novel·la Històrica (2024) el formaven:
Glòria Gasch, Tin Luján, Maria Carme Roca, Vicent Sanchis
i Jaume Sobrequès.

© Teresa Sagrera Bassa, 2024

La primera edició d'aquesta obra es va publicar
a Columna el juny del 2024

Primera edició en aquest segell: octubre del 2025

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Grup62
DIPÒSIT LEGAL: B. 13.838-2025
ISBN: 979-13-87802-14-1

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autors i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Queden expressament prohibits l'ús o la reproducció d'aquest llibre o de qualsevol de les seves parts amb el propòsit d'entrenar o alimentar sistemes o tecnologies d'intel·ligència artificial.

Índex

<i>Breu apunt històric</i>	13
I. 1919	17
II. 1922-1923	133
III. 1931	253
<i>Agraïments</i>	303

I

Enclostat a la plaça de la vila, el cap del lleó escopia un crit a borbollons pregant que m'hi atansés. L'olor calenta del baf es barrejava amb l'aire encara fred d'aquell matí d'abril. I jo m'aproximava parsimoniosament a la deu febrós com qui s'adreça a l'altar de Minerva, amb devoció, esperant l'instant litúrgic de la consagració en què uniria el record del que la mare m'havia explicat tantes vegades amb el present, ara que ella ja no hi era i mai més me'n parlaria.

Ancorada damunt les llambordes, sentia l'escalfor que m'arribava a les sabates des de les entranyes de la terra. Se m'arrapava als peus, i se m'enfilava cap a les cuixes i fins al cor per dir-me que era on havia de ser, sobre el pou de foc, on la història se sobreposava per capes com una ceba. Quants homes i quantes dones hi havien acudit cercant remei als seus mals o per reconfortar el cos i l'ànima.

Durant la resta de la meva vida, recordaria aquell moment en què l'aigua calenta rajava de la font felina sense aturador mentre jo m'ungia amb el perfum de muguet de la mare per alçar-me amb la força necessària per esquinçar el temps. Volia penetrar en el més sagrat: la seva memòria.

Cap dels esperpents que profanaven aquell lloc ancestral parava esment en mi: ni la vella, de mans balbes i nuoses com sarments, que remugava omplint una galleda d'aram amb cura de no esquitxarse amb l'aigua, que gairebé bullia; ni els tres nens, escanyolits com ratolins, que xisclaven i jugaven a les escales, mentre el més menut queia fent tomballons i els altres reien; ni la mocadera, que escaldava els estris de la matança per netejar el greix; ni la jove, que cantussejava un tros més enllà, plomant un pollastre després d'haver-lo passat per sota del raig.

Per l'escletxa de la porta corcada, a l'esquerra de la font, m'arribava una fortor d'animal en descomposició. I sense haver-hi estat mai sabia que donava a les basses, allà on els cistellers estovaven feixos de vímet, i els pagesos, els tramussos per alimentar els porcs.

Feia tot just un mes que havia enterrat la mare. Duia arrapada a l'ànima la imatge del seu cos fred damunt del llit; s'havia abraonat sobre meu un desconsol sense límits. L'havia netejat i vestit amb la seva millor roba. I l'havia perfumat amb muguet, la seva olor! Com n'era, de bonica! Em veia sola en

aquella església, massa petita per encabir-hi la meva pena infinita. Sentia el fred ranci apoderar-se del meu vestit negre fins a gebrar-lo. I la veia a ella, dins d'aquell forat, coberta de fang i la pluja confortant-se amb les meves llàgrimes. I no veia a ningú més, perquè el meu món, només, era ella.

La mare havia mort de pena; encara que el metge digués que se l'havia endut aquella maleïda grip, jo sabia del cert quina havia estat la causa de la seva mort. Va ser aquella pena que l'anà devorant com una geneta amb el pas dels anys, sense treva, esmunyint-se amb una destresa endiablada per qualsevol racó dels seus pensaments davant l'esglai dels meus ulls. Cap dels meus propòsits per mantenir-la al món dels vius no va servir de res. La ràbia em consumia per no haver-la pogut salvar. La mare era la meva vida i ja no hi era.

Vivia dins del pou de la seva joventut. De primer era un pou poc profund, i quan s'hi amagava estirant fort aconseguia fer-la sortir i retenir-la a la superfície. I enganyava la bèstia que la perseguia durant un temps. Amb els anys, el clot es va anar enfondint. La vida es fonia als seus peus com un terròs de sucre amb l'aigua, i es feia més i més complicat treure-la'n. Cada cop em costava més esforç rescatar-la. S'estava ben poca estona a la superfície i es tornava a capbussar, com si l'aire, de tan dens, li resultés irrespirable i unes arrels fondes l'estressin dels peus cap a l'inframon. I tot i que m'havia anat fent gran, ja no tenia prou força per salvar-la. Li llançava

una corda d'amor i besades, un cop i un altre, perquè s'hi agafés. Però li lliscava de les mans i no era capaç d'arrapar-s'hi, o, si ho era, havia descobert que aquell esforç titànic era en va. Em suplicava clemència amb els ulls glaçats. I jo, que l'hi hauria donat tot, fins i tot la vida, no tenia prou força per deixar d'estirar-la.

La mare va viure la vida dins la vida. Va quedar presonera de la seva felicitat, i ben poca cosa del que va venir després la va fer reaccionar. Li agradava explicar-me cada detall dels anys que havia passat a Caldes, i, sense haver-hi estat jo mai, em movia per la vila dels seus somnis amb expertesa i seguretat, com una veïna més.

Vaig arribar al poble amb tartana pel passeig del Remei, pel costat oposat al qual ho havia fet ella gairebé trenta anys abans. Ara botent, ara marxant al pas, suportant pacientment aquell viatge de sotracs. Afortunadament, la vela d'aquella baluerna em privava en bona part del núvol de pols que deixàvem al darrere. En Pau Xic, un traginer amic de casa que recorria sovint aquella via, va acceptar de fer-me lloc al seu costat en la post travessera a canvi d'aguantar la xerrera que lliscava dels seus llavis com una troca de fil infinita. Jo feia que l'escoltava, però no l'escoltava. Mig tancava els ulls i em deixava emborratxar de l'olor forta de primavera que venia dels boscos i dels camps de blat menut i d'ordi tendre.

Em va desvetllar la cinglantada del bastó d'uns bovers que passaven pel nostre costat agullonant els

animals, tot fent petar la llengua contra les dents, perquè s'espolsessin la mandra i arrossegessin aquells carros curulls de llambordins. En Pau Xic es va enriolar, potser s'havia adonat de la meva somnolència. I ara que tornava a dedicar-li la meva atenció, s'apressava a explicar-me que aquell carregament el duien cap a l'estació. Vam continuar descendint entre cases i xalets, per aquella via festejada a banda i banda per l'ombratge de plàtans. Amb un cop de cap, l'home m'assenyalà un grup de treballadors en mànigues de camisa arremangats fins als colzes, amb calces de color de gos com fuig, faixa fosca i boina, que col·locava carreus al passeig, perquè no perdés detall del que passava davant dels nostres ulls.

—Que en feia de temps que demanaven que empedressin aquesta via. Però ca! Ai, llamp! Si el senyor Cambó no hi hagués ficat la banya, res, encara no hi haurien posat la primera pedra. Valga'm Déu, no hi ha res com tenir padrins!

Jo tan sols vaig mirar-me'l perquè s'adonés que l'escoltava.

—Guaita, noia, ja estem arribant. Aquest edifici del final del carrer és can Mussenya; abans de marxar m'hi hauré d'aturar a carregar licors. Veus, per aquest costat del passeig tenen l'entrada de la botiga, i per l'altre carrer, la de la destil·leria.

La mare, la Violeta, hi havia arribat en tren. Feia pocs anys que havien inaugurat la línia de Mollet a

Caldes de Montbui. Ella no hi va ser present, però n'havia sentit parlar tant que m'ho explicava emocionada com si hi hagués sigut: «Va ser fantàstic. Van regar la carretera i la van guarnir amb canyes verdes, llentiscle i banderetes. A les locomotores hi havia boniques corones de flors. A primera hora, els veïns van despertar-se amb un llarg repic de campanes que els cridava a la casa de la vila per anar després fins a l'església de Santa Maria a celebrar el sant ofici. I en sortint tothom va anar cap a l'estació, on no van faltar la música, una orquestra i la coral, i el petarrelleig de les traques de petards, que es disputaven el protagonisme amb els xiulets de la locomotora. Diuen que van repartir cent pans entre els pobres i que van fer un banquet al Casino amb tanta gent que van haver de llogar les cadires de l'església».

Després de morir el seu pare i amb dos germans petits, es va fer imprescindible que ella es posés a treballar. L'àvia havia sabut per una coneguda que al balneari faltaven mans, i li havia demanat que recomanés la seva filla.

La mare mai havia pujat a un tren. Tenia setze anys. L'acompanyava l'àvia, que, amb un esforç agònic, havia volgut que arribés al Balneari Ventura amb el Calderí, com els senyors, encara que ho fes en tercera classe. L'havien agafat a Barcelona. A Mollet començava el ramal nou, allà van fer el canvi. L'encarregat de l'estació, veient com la Violeta estirava el coll, delerosa per veure com eren els vagons

de més categoria, li va deixar treure-hi el nas. «Jo obria uns ulls com unes taronges contemplant aquell luxós saló amb grans cortinatges, sofàs, butaques i una tauleta central. Com que era poc més que una criatura, li devia fer gràcia, i em va explicar que els empleats en deien “La perruqueria”, perquè hi havia una taula central i els passatgers seien en un sofà i unes butaques els uns davant dels altres i podien conversar. L’home va insistir, amb un deix d’orgull, que encara que hi hagués qui es referís al Calderí com un carrilet, com havia pogut comprovar, era un ferrocarril de via ampla amb tots els ets i uts. I tot i que no me’ls va deixar veure, em va dir que disposava de llits per als passatgers que els necessitaven».

Asseguda en un dels vagons més senzills, la Violeta sentia vibrar tot el cos pels esbufecs i els grinyols d’aquella bèstia metàl·lica, amb el cap negre i vermell i el cos de llampants vagons verds amb lletres grogues. Excitada, es posà dreta a la finestra, per mirar com aquell drac estenia l’espessa fumarada per un mar de mil verds de blat i d’ordi, de fruiterars i blat de moro, on suraven petites masies esparses. Si fa no fa, dos quartassos de trajecte amb diverses casetes i estacions, la majoria regentades per dones. Després de tres aturades, va veure passar un bosc gran de pins, algun camp d’oliveres platejades i uns quants cirerers. I, finalment, l’arribada.

Davant mateix de l’estació hi havia un bar i la parada del cotxe que esperava els visitants per con-

duir-los fins als balnearis. Els agents de banys assetjaven els nouvinguts pregonant les delícies d'algun establiment per pescar la clientela desorientada. L'actuació d'aquests comissionats, pel que deia la mare, no sempre era del tot correcta; alguna vegada fins i tot havien arribat a les mans disputant-se la presa com feres salvatges i la Guàrdia Civil hi havia hagut d'intervenir. Però, malgrat les advertències i les multes, els agents continuaven perseguint els possibles clients.

Va quedar astorada contemplant les piles de llambordes que s'apilaven al costat de les vies a mesura que les baixaven dels carros. Més endavant, algú li explicaria que les deixaven allà a l'espera que els carregadors les pugessin als vagons per portar-les a Barcelona. Les llambordes, sempre les llambordes. Ara, jo, les havia trobat a l'altre extrem del poble, en aquell camí que, sense haver-lo transitat, sabia que era la seva espina dorsal, rastre de les antigues muralles.

Jo arribava sola a Caldes. Tenia vint anys, la mateixa edat que la mare quan va marxar de la vila. Era un matí d'abril i el sol començava a deixondir-se a la plaça. I la Font del Lleó brollava sense parar, com la vida. Només portava un mocador de fer farcells al braç, on guardava la capseta de música i el seu últim disig: retornar-la a qui molts anys abans l'hi havia regalat. Una petita capseta de fusta de noguera amb la tapa pintada de nenúfars, amb una maneta que gemegava de pena en moure-la abans de donar pas

a aquella suau i dolça melodia que havia quedat surant en el temps. Escoltar-la era un plaer reservat curosament per a ocasions comptades, per preservar-ne l'existència.

No sabia qui era el senyor Ignasi Ventura. O potser hauria de dir que coneixia molt bé l'Ignasi Ventura de feia vint anys, tot i que no l'havia vist mai. La mare havia fet un pom dels seus records per oferir-me el bo i millor de la seva vida, malgrat que havia estat incapaç de viure el present.

Després de més de quatre hores de camí, des del poble fins a aquella vila termal, estava tan neguitosa que no me'n recordava ni del cansament. Sabia que hi havia uns quants balnearis. I que a la plaça hi trobaria l'hospital de pobres i la casa de la vila. Anava al Balneari Ventura, allà mateix. Com que era un lloc molt distingit, no vaig dubtar de posar-me el vestit que ella guardava gelosament des que havia marxat. Va semblar-me la tria més adient per a un establiment d'aquella categoria. Tot i que en aquell moment això no em preocupava gaire, perquè no sabia ni si el senyor Ignasi encara era viu, ni si es recordaria de la Violeta, aquella noia que havia marxat d'allà vint anys abans per no tornar-hi mai més. Però l'hi havia promès.

Un cotxe amb unes lletres grans a la part de dalt que deien «BALNEARIOS» i unes per sota de les finestres on hi posava «BAÑOS» s'aturà amb un bon estrèpit davant de l'edifici del Balneari Ventura. En va baixar una parella, ella era jovenassa i ell gairebé

hauria pogut ser el seu pare. No semblaven matrimoni. No paraven de fer-se magarrufes mentre el cotxer descarregava les maletes. Un senyor d'edat amb barret, artrític, de moviments lents, també esperava el seu equipatge. De jove devia fer goig, se'l veia elegant, però estava fet una coca; sort en tenia del bastó de fusta negra amb el puny de marfil.

Vaig alçar el cap per mirar el cel blau de primavera, abans d'omplir els pulmons d'aire net i submergir-me en la història de les aigües que curen. I vaig prémer fort el mocador de fer farcells contra el pit, pensant en tu, mare.